

Almanach

På Åhret
Efter JESU Christi Födelse

1727.

Ulträknad och ställd till Polens högd
61. grad, och middags linien 1. tim.
25. min. öster från Paris.

Samt en underrättelse om förbättring af Åkerbruks.

NICOL. HASSELBOM.

Mathem. Prof. Aboëns. Ord.

STOCKHOLM,

Erykt hos HENR E. MERKELE, Kungl.
Boktr, i Storsjöendommet Finnland.

En Underrättelse om förbättring af Åkerbruks.

Sag fructar at denna min Almanach sitet eblig i et behag hos mongen lärer finna, för den orsaken skull, at jag aldeles uteslutit the gisningar om väderlekens förhållande, som i så longliga tider, och ännu af somligom, besynnerligen här i Sverige, som jag tror, mera för ro skull, och på prof. åro wedertagne at införas, än att ubgiva dem för nogen tiförlättlig säkerhet. Jag trivst väl intet, at ju alla förståndige, fradighinnade och omtecknade lära länge sedan var försäkrade, at ingen wiffhet i sådant förutspående kan winnas eller erhållas; emedan thet intet kan vara obekant, huru den grunden til väderlekens omställelser, som af the gamla fåfängt varit tillstelvin Planeternas aspeeter, of åtskilliga våra lärda Mathematicis och Physicis är falskt besura och förstjad, samt at i des siälle ännu ei nogen tiförläte ig fond är utforstad, och föga hopp til des upfinnande öfright, hvorigenom man fornt, åtarinstone ei sa longt, på hela året tilgrande,

Sal

sal kunna utlåta sig om väderlekens ändringar och sjönd. Fördensul förmödar jag, at hvor och en, som, så väl af skräck, som siefwa förfarenheten är öfwerbewisti om osäkerheten härav, lärer mera berömma än lasta, at man gerna wil conservera crediten af sina ord och skrifter, och således ei inmängia sådant, som allenast på höft kan ske, och ingen fast grund äger; besynnerligen efter rätta Mathematici, th Astrologi är et annat slächte, i alla tider, och framför andra ågt thet beröm, at the farit uti sina skrifter, och elliest med en ofelbar sanning. Jag wil dock icke annat tro, än the enskildige, som, fast hundrade gånger i sin mening besvikne, ännu väl skulle wilja, antingen försöka om utgången, eller dock hafwa sitt noje, och giöra gläck af sådana ovissa spådomar, lära af the förståndigare låta öfvertala sig, at intet mera hugga efter sådan fäfengia. Det woro mycket i dena sakar att siefwa, om man skulle med alla omständigheter taga sig före, at wederläggia thessa vädergisningar; men såsom endels siefwa den förfarenheten, som hvor och en icke annars kan än äga, endels dock mange widlöftige skrifter, föruttan nogot litet, som jag uti förelidit åhrs Almanach, på

Gim

Ginsta språket aftryckt, therom nämndt, ifrån ett
sådant arbete mig bespiar, wil jag ock ther med
til widare låta hervo, och taga mig före / på de le-
dige sidor, som konna vara u i Almanachan, at
ansöra nogot, som nyttigare och säkrare är, nem-
ligen om vårt Åkerbruks förbättringe, hvilket
säsom det gemenligen hvs os förrättas, efter ett
gammalt wedertagit bruk, och ganska sparsamt,
genom nogra nya prof och försök, biudes til at i
bättre gång ställas, men ther hos är en så märke-
lig del af then almenna och enskilda vålmägan uti
ett land och rike, med största skäl förtienar, at icke
allenast menige man och de enfaldigste, som knäste
hålla vid plogen, utan hvor och en idug och klok
man derpå anwender serdeles slit och åbhuga. Jag
wil nu förbigå at tala om Åkerbruket beröm, ålder,
nöjsamhet, värde och nyta, hvorom hos
andra nogamt är at läsa, i synnerhet på Swensko
uti de sma Tractater, som Herr Borgmästaren
Lagerlöf tid efter annan låtit utgå, hvoruti han
förutna många andra rara underwisningar, med
godt maner, söker at öfvertala högre och lägre, til
ot med större omtanka, än härtills stedt, sika uti
Åkerbruk och Landets cultiverande. *Thet är*
meng

mong stycke, som héra til ett rått Åkerbruk, hvil-
ka alla föriena ett noga efversianande, så om 1.
om sådeskornets utvålhande, 2. thes omlagande
innan thet urkastas, 3. Tiden och sättet til utså-
ningen. 4. Jordmohns åtskillande. 5. Hvarst
och ett slags råttा giönde och handterande. 6.
Goda värktyg och instrumenter at bruка jorden med,
sörutan hundrade andra syck: n. Hvilket
alt jag intet wil företaga mig i ordning, och säsom
en fullomlia Tractat at utföra, utan ipara det til
framtidén, der GUD unnar lifvet och hälsan, dö
man kunnat samla tillräckliga experimenter uti
vårt Climat ansiälta, hwarpå altsammans i säs-
dana sycker hör grundas, ther thet skal haftwa
nogen nytko eller bestånd; men nu i medlertid
framgifwa thet som nödigast pröfwas syckewise, i
sådan ordning, som thet see kan, och antingen
af egen förfarenhet, eller andras genom försök
grundade skrifster kan inhemtas, ther med at up-
muntra witte och flitige både Landt, och Bokmän,
til at, både ställa hvar som welment förebracht war-
der, än widare på profstenen, efter hvor och en
jordmohns och orts art och bestämmelset, samt om
så behagas, til den almenna ny:tans befrämjande,
helf.

sielfwa utgången med mig communicera, tillika
med hwad mera nyttigt och fördelachtigt af them
kunde uppsinnas. Här til at gifwa så mycket bättre
tillsäße, är jag sianad, wil GUD, uti hvar
åhrs Almanach, at framgifwa nogra stycken, som
höra pröfwas och undersökas, samt i the följan-
de åren låta med Auctorernas wederbörl ga be-
röm inflyta the swar och prof jag ther på undsä-
kan, eller sielf i werket ställa. Så at mitt endemål
intet är, at här utgifwo nogot egenteligen för mitt
egit, utan wil taga ehwarest jag nogot nyttigt kan
öfverkomma, på thet at sådant bequemligare, än
på nogot annat sätt, tillika med sielfwa Calendern
må komma uti hvar mans hand, som thet nödigt
hafwer.

The beträffande tillståndet, som uti Storfur-
stendömet Finland är, hvaråst, förmestelst sien-
dens swåra framfarande och åtskilliga misvärt åhr
landet til en stor del, i mangel af utsäde, ligger öde
och i linda, har bracht mig, för thenna gången,
at vara omtenkt på hwad sätt en åker med sier-
departen, och än mindre, såd, än elliest, kan besäss, och
man lika fullt hafwa, genom Gudz welsignelse, hopp
om god bergning. Hvilket såsom thet synes nogot
örim-

örnligt i försonne, måste jag begåra, at ingen
til sin egen skada wil thet förkasta, innan han til
förene wäl, antingen öfverlagt the skäl och pruf-
som anfördé blifwa, eller ock sielf på ett litet Åker-
land gjordt uti försök.

Men jag måste förut förvoda, at hvar en åker-
man, med all sorgfållighet/ så wille dika och gräfwa
omkring sina tegar, at the åro högre mit uti, och at
renarna intet hindra vatnet aflopp, hwaraf åkrar-
na elliest, höst och våhr i synnerhet, aldeles skadas,
syras och til krosten utsugas; samt at plogar, til
veras behörliga diuphet emot en half alu, der jord-
mohnen så wil tillåta, brukas, eller i widrigt fall
krokar eller tråstockar så inrättade, med et bråde
på sidan at torfsvorna wäl omwendas: Item at så
mycket af rog och fornland, som nonsin gjörligt år,
om hösten uppibjes, at jorden får blanda sig och
gräs med stubbruttna. Och at åkren efter at harfa-
was och bultas på det at vatnet icke må stanna i
sohrona. Hrad gjöddningen beträffar lärer hvar
en gjödra sit sit, på det vanliga sätet, hvilket doch
intet hos alla kan förstå; thersfore woro wäl, at
hvar en wille vara obesvärat, at införa uti, sina
Ladugårdar löf och granris, ju mer ju bättre det
sönderhacka, som beevnligen uti Finland sfer, och

nögra gångor om åhret utkasta öfwer Fågården,
at det blir blandat i giöddzlen, som til halvparten kan
Henne föroka: och hwad, som efter åkrens fuskolm-
liga tilredning til såde, öfwerblifwer, tillika med
rötter och stysbe, bör några dagar före utsädet på
åkren upbrännas, hvilken asta mycket hielper våren.
Der fog intet fins bör ingen hus hållare för-
summa, at kiodra nog goda torfwor på sin åker om hö-
sten, och dem i jordé til förrutnelse, som för lärde år,
nederp'öja. Den som i nejden har moraster, så är det
en fördelachtig ting, at der utur kiodra på åkren.
Men båsta maneret tror jag skal vara, til at helt
tunt, och på det maner, som nedan före lärde blis-
wer, preparerade Erter på nogot stycke af sitt trädé
utså, hwaraf allenast så mycket, som utsädet kunnat
vara, uphemtas om hösten, och så mycket stidor man
hinner aspläcka; men det öfriga med all halmen bör
förrutna på åkren, och så mycket gjörligt år, plöjes
ned om hösten. Om alt södant widare en anan gång.
Nu til det som föresatt är hvilket består deruti: at
säden måsse helt tunt utsås, och så lagas at hon kom-
mer diupt i jorden / som wäl länge sedan af nogra
år pämint, men intet med sådanna stial bekräftat,
som den lärde Wolfinus uti Marpurg det gjordt,
hvilken ofeltbart år en af de starkstnigaste män wi-
deana tyden hafta, och löftaute för os i detta

målet. Ty då han för nogra åhr tilbaka tog sig före,
at utfurka rätta orsakē, hwarföre flera strå eller stiel-
kar kunnar upvära af et frö, besfan han entel, at såsom
ingestädz på stielken utvåra blad och nya grenar, mer
än der leder åro, så måtte dese leder vara såsom
nya fröhuus; och när han märkte at intet längt is-
fröns roten på halmen finnas twenne sådana leder,
tenkte then flitige mannen, om kornet sättas så diupt
i jorden, at these begge leder komma under jord, så
låra the utskuta nya rötter och stånd, hvilket ocl
sedan aldeles intråffade uti alla de prof, som han bå-
de hiel och andra anfåit. så at af några korn, som
han uti Maji månad på et godt, men i många åhr
ei giödt land planterade, först up'om af hvarterda
allenast en brodd, mensedan utskuto, the förr omtal-
te lederna andra rötter och stånd, och these sedan
andra sommare öfwer, så at på året af et korn
blef en hel buske af 68 mogna, och 21 omogna stielkar
och ar. hvilka tillsammans innehade 2090 korn. Det
samma hafwa sedan många andra försökt, och funnit
richtigheten deraf. Och på det ingen må twifla om
fortgången, här i vårt norrsta climat, såhar jag ny-
ligen warit så lyckelig, at få se en Högtförmånm Her-
re upwisa en buske af nogra och 70 stånd och ar,
som af et korn på vifvarmede sätt planterat upväxt.

Av detta lärer then benägne kåsaren utan möda finna, hvad som höras står at lära i vårt återbruk, neml. at såden bör komma diupt i jorden, öfver the omtalte lederna, som hvor en kan efterse, och jordmohnen är til, th stark lera lärer intet tolamhet diupt, om det skal upkomma; 3 eller 4 tols ding är här tils af andra föreskrifvit. För thet andra bör åren intet så tiolt, som brukeligt är, besås, hvilket är et stort feel hos os, utan så tunt, at vid pas 3 tum el. tols rum är emiltan hwart forn, eljest kan det intet utwidga sig, utan förhindrar och tager saften ifrån hwart annat. Hwad skada thet är, at såden intet kommer väl i jorden, försås endels af thet, som sagt är, endels är och klart, at hon ellies förmittas af blåst och foglor, same alt för suart skadas af torka, våta och kold, som intet skier når jorden hysitt skött bättre får fornens gömma.

Men jag märker wdl at första frågan och infastet blir, huru en sådan regulair sanning shall kunna practiceras. Hvar på til underrätteke ländre: at den begynnelse läreringen låta sig besvärligt falla, at utvälja en liten sång eller teg, eller och nogra of åtskillig jordmohn, och ther uti på båsta sätter han gitter, sådes fornens til sin rätta diuphet och distance plåtera. Then som nu intet för wil tro men härigenom märker den formohn, som et sådant ussäende har med

sig/lärer ofelbart der han icke wil vara alt för möddo och tankelös, finna på nogot maner, at besrämsja sine egen nycta, til des nogon invention kan bringas i dagzhuset, hwarigenom en sådan sanning utan stor möda kan förråtas; varande mig och berättat, at en sådan Machine af en hittug man här i Stockholm redan skal vara upfunnen, hvor til åfwen lunde giöras åtskilliga förslag, om Papperet denna gången wille tillåta. I medlertid är båst, at förferdiga sig en harf med tungd och pinnar så inrättad, at hon giör lagom diupa, och från hwarandra belägnz fostrar hvar uti fornens sedan lastas efter möjeligheten jämte ifrån hwarandra, och åren derefter, icke med harf, som rifver i oordning, utan med en släpestock, af storlek som en harf, af röcka plankor giörd med diupaffor uti, twärz öfwer fostrarona slåtas, så at de gå wel gen och betäcka fornens i sin rätta diuphet; sedan bör åren med en tung Wält tilbultas, så framt landet icke består af stark lera, som i sig self är tätt nog.

Så mycket om thetta för denna gången, nu wil jag allenast med nogra ord nämna, huru såden bör hanteras, innan hon utsås på det at sådant åfwen i tid må komma på prof. Först måste det aldrabåsta, som växer om åhret, aßläggas til utsäde, wäl twenne

gånger fastas, och åndå dertil uti vatn läggas, och
det, som flyter ofwan på, afhemtas; hwartil gifves
tilfälle, när man för thet andra bör blöta såden uti
et vatn, som således tillagas: tag gammal väl ru-
tin fährgibbdzel, och fasta uti et kar, kola vatn och
slå derpå, rör väl om, tag vatnet och kola ännu en
gång, och slå på, ju starkare det blir ju håttere, sifa
det sedan afuti en eller flera tunnor, och uti hvor
tunna fasta en mark Saltspitter: slå en tunna span-
mål uti et kar, och en tunna af detta vatn derpå, rör
posta om, låt stå i 12. timmar: sifa sedan vatnet af,
och lätti den förra tunnan igen til widare bruk tag
spanmålen så vat han är och lägg på en lafva i bad-
stugu eller kiolna. Sedan tag gamla bråder eller tib-
jor, som legat uti spiltor under hästar eller bostav,
eller ock rutna flabbar uti gibbdzle högar, strö ennof-
wa eller annan Saltpetter ofwer dem medan the
åro våta, torka dem sedan väl, och röka dermed
sådesekorner uti 12 timmar; doch laga så at det intet
blir hett och skadas, rör stadigt om, och stänk af det
omfalta vatnet då ock då uppå. När såden blir torr,
så låt henne på det förr beskrifna maneret kommai
åkren. Saledz bör hvor en hushållare handterar all
sin såd innan hon utsås, hwilket i långa tider varit
bekant; men af så brulat: thet friar såden från alla
handa

handa stada af massar, frost, med mera; och be-
fordrar vårtén otroligt. Huru åtskilliga andra
vatn, som än äro håttere, ska givras, skal en annan
gång meddelas, i medlertid förtienar at läsas, af
then som lan, en Disputation, som i Upsala af Herr
Magister Stridzberg om sådana och flera walre
försök är utgifwen.

Om Förmörkelserna.

Ghetta åhr blir aldeles intet nogon Förmör-
kelse uti Månan; emedan han, uti oppositio-
nerna emot Solen, ingen gång kommer så när til
nödös, at han kan löpa in uti jordens stugga. Men
uti Solen blirwa twenne Förmörkelser; then förra
förf den 11 Martii, men längt in på astionen, så at
then för ock intet kan bli synlig: Then senare infal-
ler den 4 September om morgonen klakan 9. 32.
min. 48. sec. wid hwilket tilfälle Månen norra
bredd väll är allenast 2 och en half minut; Men
emedan then synliga bredden blir sydlig til 35 och en
half minut, och såledz större än summan af Solens
och Månen halfska diametrar, som är allenast
32. och en half minut, så blir en liten distance e-
millan Solen och Månan; och såledz ingen Fö-
mörkelse hela detta året.